

Arkæologisk Forum

Nr.45
2021

Særtryk

Leder	Redaktionen Ansigtssløft og fremtidssikring	1
Artikel	Louise Søndergaard* Kværnsten i kontekst – en udforskning af potentialet i en forsømt genstandsgruppe	3
	Emil Leth Beiter og Philip E. Ostenfeld* Hvor den usynlige pandemi bliver synlig Hvad smidte mundbind kan fortælle om menneskelig adfærd	16
Teori	Irmelin Axelsen, Knut Ivar Austvoll, Svein Vatsvåg Nielsen, Póra Pétursdóttir & Mari Arentz Østmo What's the use of theory, anyway?	40
Artikel	Marion Ree og Lizette Salge* Brændt og destrueret Sekundære offerlag i vikingetidsgrave	31
Fotoessay	Christine Delcomyn Dohn og Anne Viuf Vi talte aldrig om det Destruktive metoder Radikal passivitet	37

*Fagfællebedømt artikel

* Peer reviewed Paper

Brændt og destrueret

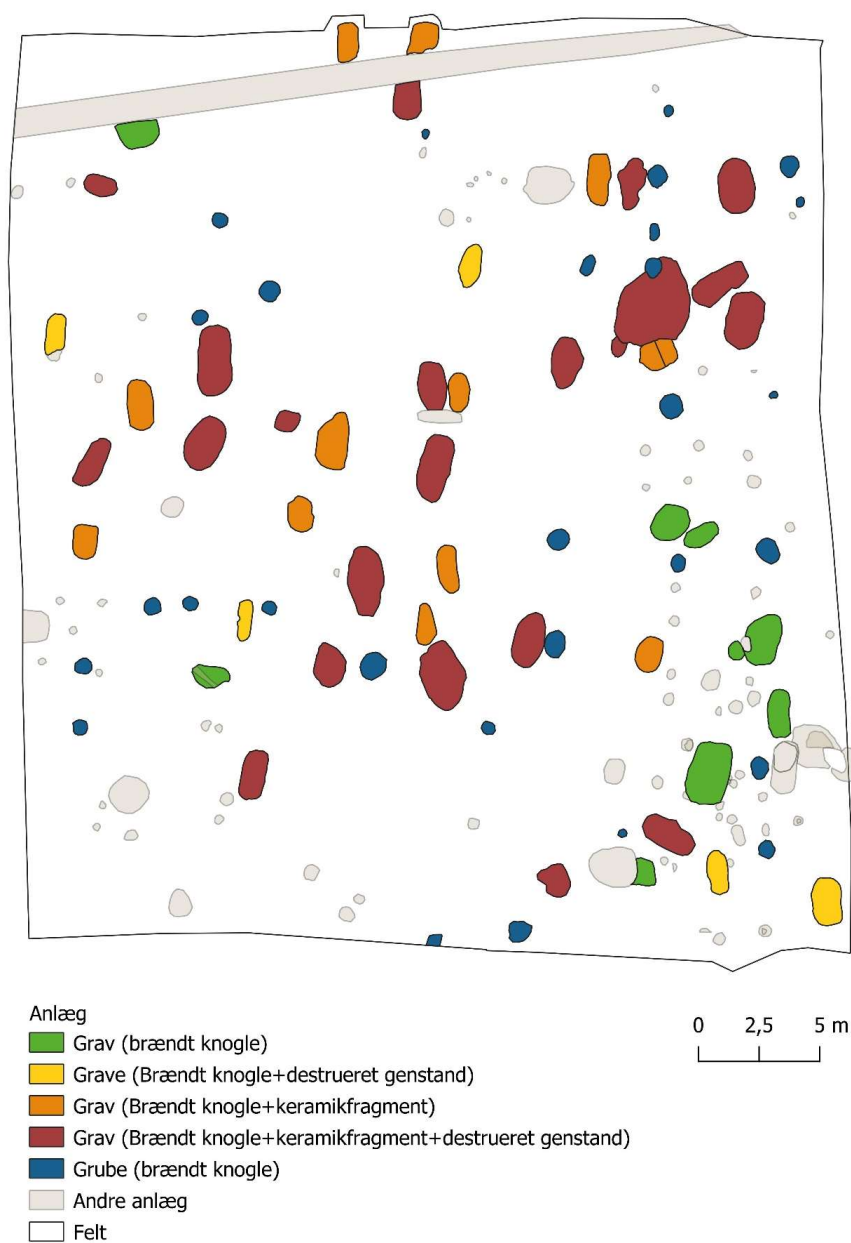
Sekundære offerlag i vikingetidsgrave

I vikingetidens jordfæstegrave findes ofte et mørkt trækulsholdigt fyldskifte over den begravede. Laget indeholder både brændte knoglefragmenter og ødelagte genstande. Fra undersøgelser af enkelte lokaliteter ved vi, at de knuste og brændte knogler i dette lag ikke kun stammer fra dyr, men også mennesker. Det har ført til en række spørgsmål omkring vikingetidens begravelsesritualer og hvad dette sekundære offerlag kan have repræsenteret. Det er tydeligt, at det ikke blot er den afdøde, som har været i fokus, men også gravens opfyld og tildækning har spillet en vigtig rolle, i periodens begravelsesritualer. I artiklen vil dette fænomen, med udgangspunkt i gravpladsen fra Svinninge på Vestsjælland blive belyst og diskuteret, i håbet om at kunne åbne for en bredere diskussion af tankerne, traditionerne og ritualerne der ligger til grund for dette sekundære offerlag.

Vikingetidens gravskik og det dertilhørende fundmateriale er blevet beskrevet og diskuteret i næsten lige så mange år som arkæologi har været en videnskab. Allerede i 1881 beskrev Conrad Engelhardt periodens varierende gravskik: *“Ligene undertiden ere begravede ubrændte, – i hvilket Tilfælde Orienteringen er med Hovedet mod Vest, – men hyppig brændte. De brændte Ben ere da spredte i et Kullage eller ligge paa en Brolægning af mindre Sten eller findes sammen med Skaar af sorte og rødlig, grove Lerkar”* (Engelhardt 1881: 147) og *“I den fandtes foruden brændte Ben en Mængde Oldsager, af hvilke flere have været udsatte for en stærk Ild og tillige ere blevne sammenbøjede og forsættelig ødelagte.”* (ibid.: 160).

Adskillige arkæologer har forsøgt at udrede vikingernes gravskik på tværs af regioner og gravpladser, men konklusionen er altid den samme – at vikingernes gravskik var meget forskelligartet. Brand- og jordfæstegrave ligger side om side, og både planke- og bulkister, vognfadinger, kamre og skibe har været anvendt som kister (Brøndsted 1960; Roesdahl & Nordquist 1971; Kleiminger 1993; Price 2010; Ulriksen 2011). Flere af disse varierende gravformer blev erkendt under udgravningen af en vikingetidsgravplads i Svinninge nær Holbæk på Vestsjælland (MHO1181). Lokalitetens 45 jordfæste-grave (fig. 1), var meget forskellige i udformning og størrelse samt i indholdet af genstande. Gravene blev undersøgt metodisk i niveauer, og al fyld blev soldet. Det gjorde det muligt at udskille et primært gravfyld, typisk bundlaget med den begravede og

dennes gravgaver, og et sekundært fyld, bestående af varierende mængder af et sortbrændt fyldskifte med brændte knoglefragmenter og destruerede genstande. Et par eksempler ses i gravene A123, A182 og A28. I A123 blev der fundet en lang bronzenål og en jernkniv i gravens nederste niveau, mens det sekundære fyld indeholdt fragmenterede dele af mindst to glasperler, en ornamenteret kam, et skålformet spænde, flere korroderede jerngenstande og et stykke ildskørnet flint. I bunden af grav A182 fandtes en dragtnål med en mandsmaske, en jernkniv, en glasperle og en hvæssesten, mens det sekundære fyld indeholdt et stykke ildskørnet flint og fire keramikfragmenter. I A28 blev der fundet en lang bronzenål og to knive, mens der blev taget flere præparater op af bronze- og jerngenstande fra gravens bund, som nu er under udgravning og konservering. I det sekundære fyld fandtes to flintafslag, 10 keramikfragmenter fragmenter af vættelys. I alle tre tilfælde er der tale om langovale, nord-syd orienterede jordfæstegrave, der alle indeholdt det førnævnte sortbrændte opfyld med brændte knoglestumper. Disse tre grave giver et overordnet billede af, hvordan genstandene generelt har været placeret i gravene i Svinninge. Skeletmaterialet var desværre helt udvasket i de fleste af gravene. Dog blev der fundet bevarede knoglefragmenter under større fibler samt tandemalje i fem af gravene, som, ud over tilstedeværelsen af de genstande, der blev fundet i det primære offerlag, bevidner om, at der her er tale om jordfæstegrave.

Figur 1: Oversigt over gravpladsen i Svinninge (MHO1181), med farvemarkeringer. Farvemarkeringerne inddeler pladsens anlæg i seks grupper.

Gruppe 1 (grøn) er grave med sekundært offerlag, hvor der udelukkende optræder brændte knoglefragmenter.

Gruppe 2 (gul) er grave med sekundært offerlag, hvor der er registreret brændte knogler og én eller flere destruerede genstande, som er af anden type end keramikskår.

Gruppe 3 (orange) er grave med sekundært offerlag, hvor der er registreret brændte knogler og én eller flere keramikskår, som den eneste destruerede genstandstype.

Gruppe 4 (rød) er grave med sekundært offerlag, hvor der er registreret brændte knogler og destruerede genstande i form af både keramikskår samt én eller flere andre destruerede genstandstyper.

Gruppe 5 (blå) er gruber på gravpladsen, hvori det sekundære offerlag med brændte knoglefragmenter er registreret.

Gruppe 6 (grå) er alle andre anlæg.

Fokuspunkterne og tolkningerne i denne artikel baserer sig på det sekundære lag, bestående af trækul, brændte knogler og fragmenterede genstande. Alle tre elementer optræder i større eller mindre grad i gravenes opfyld, men tolkes samlet som et sekundært offerlag.

Det sekundære offerlag som begreb

Da vi besluttede os for at undersøge dette fænomen nærmere, blev det nødvendigt at finde en term, der kunne adskille og samtidig beskrive det mørke, ofte trækulholdige lag med brændte knoglefragmenter og destruerede genstande, uden at indsnævre betydningen til blot at omhandle et opfyldslag. Vi har derfor valgt at bruge begrebet "sekundært offerlag". I de grave vi diskuterer, anser vi den primære handling og det primære lag, som værende laget med den gravlagte samt de dertilhørende genstande, der sammen danner en lukket kontekst indenfor begravelsen. Det sekundære offerlag tolkes som værende gravens opfyldslag. Her menes der derfor ikke bare steril jord fyldt i en grav udelukkende for at forsegle den. Der er tale om en type fyld, som har

undergået nogle bestemte processer før opfyldningen af graven er sket. Det sekundære offerlag kan altså knyttes til rituelle eller traditionsbundne handlinger før det smides i graven.

På gravpladsen i Svinninge blev det sekundære offerlag registreret i alle 45 jordfæstegrave, i form af et lag med brændte knoglefragmenter og trækul. I de sekundære offerlag blev registreret destruerede genstande i 39 af gravene (eksempel ses på fig. 2). Dog er der tre grave i den sydøstlige del af feltet, som endnu ikke er færdigbehandlet. Det er derfor muligt, at der stadig kan dukke destruerede genstande op i fylden fra disse grave. I 12 af de 39 grave bestod de destruerede genstande, udelukkende af varierende mængder keramik.

Mængden af destruerede genstande, brændte knoglefragmenter og trækul i de sekundære offerlag varierer i gravene. Af det brændte knoglemateriale er der registreret alt fra få gram til over 1,5 kg i gravene fra Svinninge. Denne variation kan enten være et udtryk for forskellige bevaringsgrader på pladsen, eller en bevidst differentiering af fyldmængden.

Figur 2: Destrueret genstand. Her et fragment fra en trefliget fibel, liggende i det sekundære offerlag i grav A150 fra Svinningegravpladsen. Foto: Museum Vestsjælland.

De brændte elementer

Når vi tænker på gravlæggelser i vikingetid, er der ofte med to typer in mente; brand- eller jordfæstegrave. Udover i Svinninge er der på flere gravpladser fra vikingetiden dog fundet jordfæstegrave med et sekundært offerlag bestående af blandt andet trækul og brændte knoglefragmenter. Sådanne lag er set på f.eks. Kaagården (Grøn 1994: 53), Fyrkat (Roesdahl 1977: 148), Kirke Hyllinge Kirkebakke (Ulriksen 2011: 167), Trekroner-Grydehøj (Ulriksen 2011: 174), Lejre (Andersen 1960: 28), dog er det sekundære offerlag, eller de dertilhørende elementer af det, ikke nævnt i publikationen omhandlende udgravningerne af de seneste fundne grave fra Lejre i 2009 (se Christensen 2015: 151-159).

Der er tidligere blevet foretaget artsbestemmelse af brændt knoglemateriale fra både brand- og jordfæstegrave fra andre gravpladser som f.eks. Kaagården, Trekroner-Grydehøj og Kirke Hyllinge Kirkebakke, hvilket har vist, at de brændte knoglefragmenter ikke kun er animalske, men også består af en stor del humant materiale (Grøn et. al. 1994: 8; Ulriksen 2011: 188). Det er nærliggende at overveje om dette er et udtryk for, at de pågældende grave skal ses som en hybrid mellem to gængse begravelsestyper. Eller om det sekundære offerlag nærmere skal forstås som en yderligere form for rituel handling i forbindelse med begravelsesritualet?

Hos Jens Ulriksen (2011: 190) hersker der ikke megen tvivl om, at laget bør tolkes som et offerlag. Det baserer han på, at knoglefragmenterne ikke skal tolkes som brandgrave, da disse er fundet i varierende mængder i jordfæstegravenes opfyld. Dertil skriver han, at knoglefragmenterne er nedlagt i gravene som en bevidst handling, da de på nogle pladser kun er erkendt i nogle grave og ikke i alle. Ulriksen lufter dertil idéen om, at der kan være tale om et *"... relik af gammel skik og brug, en tribut til Odin"* eller *"... som Ibn Fadlans tolk giver udtryk for, nemlig at den døde ved ligbrændingen kommer til den anden verden i løbet af kort tid i modsætning til den forrådnelsesproces, som en ubrændt krop skal gennemgå. Følges denne tankegang, kan meningen med at brænde ledsageren være, at denne dermed kommer hurtigt til dødsriget og kan berede ankomsten for den afdøde. På samme måde kan de brændte dyreknogler repræsentere hjælpeånder og ledsagere på rejsen"* (ibid.: 190f). Noget lignende beskrev Hans Ulrich Kleiminger (1993: 145), hvor han

argumenterede for, at ilden, blandt andet i vikingetiden, ansås for at have en rensende effekt, hvorved den døde blev adskilt fra sin krop og frit kunne vandre til den nye verden. Både Kleiminger og Ulriksen mener desuden, at knoglerne repræsenterer trælle og dyr, hvoraf sidstnævnte er spist i forbindelse med begravelsen og at knoglerne er blevet knust i forbindelse med afbrændingen (Kleiminger 1993; Ulriksen 2011). Ifølge Ulriksen er betydningen af disse brændte, og til tider knuste, knogler uklar, men at de tilsyneladende afspejler et begravelsesritual, hvor det ikke kun er gravbunden og den afdøde, man har keret om, men at gravens fyld og selve processen med tildækningen også har haft en betydning (Ulriksen 2011: 199). At de brændte menneskeknogler skulle repræsentere trælle, kunne forklare, hvorfor dette lag ikke nødvendigvis findes i alle grave, da det ikke er alle der nødvendigvis har haft trælle. Det skal noteres, at de sekundære offerlag i Svinninge ikke indeholdte samme mængde knogler eller trækul i alle gravene på pladsen. Der er derfor stor sandsynlighed for, at denne type lag ikke altid er blevet registreret på gravpladser fra vikingetiden, hvis ikke man har haft det for øje. Det er vigtigt ved udgravningen af grave, især fra vikingetiden, at solde alt fyld i gravene for at kunne adskille det primære offerlag fra det sekundære offerlag eller opfyldsjord. Ved at undersøge jordfæstegrave på fremtidige udgravninger af vikingetidsgravpladser på denne måde, kan vi potentielt argumentere for et fællestræk i periodens ellers meget forskelligartede gravskik, hvis dette sekundære offerlag kan erkendes i gravene.

Selve kremeringen som proces er, som nævnt, ofte blevet tolket som et symbolsk rensningsritual, men kan også ses som en sammensmeltning af forskellige kroppe af både dyr og mennesker samt af genstande (Fahlander 2014: 246). Dette syn på kremeringsprocessen kan være med til at understøtte tesen om, at der med det sekundære offerlag kan være tale om et ritual i forbindelse med begravelsen af et individ og ikke en form for dobbeltgravstendens, hvor et individ er jordfæstet mens et andet individ er kremeret og gravlagt oveni. Til trods for, at der i flere tilfælde er registreret menneskeknogler blandt de brændte ben i det sekundære offerlag, skal dette lag ikke nødvendigvis anses som værende en begravelse af et individ på lige fod med den jordfæstede. Det skal nærmere forstås som en del af gravgaverne, med ritualer og betydninger knyttet til dette lag og de processer, der ligger bag.

Dyrekno­gler i grav­kon­tek­ster, både bræn­dte og ubræn­dte, tol­kes oftest som væren­de ma­dofre til den grav­lagte. Det kan dog være mindst lige så vigtig­ at se på hvilke dele af dyrene, der ind­går i grav­kon­tek­sterne, hvor­dan de er be­handlet, hvilken alder de for­skel­lige dyr har haft m.m. (Fahlander 2014: 244). Kno­gle­ma­te­rialet fra Svinninge er dog på nu­væren­de tidspunkt en­du ikke blevet ana­lyseret zoologisk, hvilket vil være re­levant for en videre tolkning af de bræn­dte knogle­fragmenter og deres eventuelle be­tydning i denne kon­tekst.

De destruerede genstande

Inden for religionsvidens­ka­ben findes der en model, som berører et givent forhold mellem ritual og myte, samt mytens rolle indenfor ritualet. I denne type ritualanalyse lægges der vægt på hvilke for­skel­lige plan, de for­skel­lige ritualer fungerer på. I denne analyse­model refereres der ikke til de for­skel­lige faser af et ritual, men til den logik, der ligger bag den rituelle dy­namik, som består i at forene de for­skel­lige plan (Poderman Sørensen 1996: 31). En indledende analyse af et gravma­te­rialet kan gøres ud fra en tredelt struktur, hvor man først ser på det rituelle plan, som in­de­bærer forestillingen om den givne be­gravelse. Dernæst ser man på det mytiske plan, hvor man ana­lyserer fore­stillingen om gravskikken, som f.eks. kremering eller jordfæstelse af et individ, og de for­skel­lige ideer, der ligger til grund for den ene eller den anden type be­gravelse. Til sidst ser man på objektp­lan, hvor man ana­lyserer og forholder sig til forestillingen om efter­livet. Disse tre elementer kan alle bidrage til at tolke gra­venes eksterne udformninger og interne strukturer, i forhold til gravtyper, genstande og andet indhold i gra­vene (Andersson 2005: 23). Eftersom de be­varede for­historiske levn ud­gøres af anlæg og genstande, er det ofte funktionen eller be­tydning af en genstand, der

er centrum for en diskussion, snarere end den handling og intention, der ligger bag deponeringen. Det kan derfor være udfordrende at udrede disse faser, da de alle kræver en indgående forståelse af de tanker, både religiøse og sociale, der har været i samtiden. I dette tilfælde, med det sekundære offerlag, har man blandt andet destrueret en eller flere genstande, for derefter at smide den i en grav i forbindelse med dette lag. Flere af de destruerede genstande, der blev fundet i det sekundære offerlag i Svinninge, var ikke umiddelbart varmpåvirkede, hvilket indikerer at brænding af dyr og eventuelle mennesker og destruktion af genstande ikke nødvendigvis har været en del af samme trin i begravelsesritualet. Dog viser fundmaterialet fra Svinninge, at knogler er blevet destrueret af ild, og at de nogle steder lader til at være blevet knust i forbindelse med brændingen, da fragmenterne er så små. Derudover bærer genstandene tydeligt præg af at være blevet destrueret, før de er blevet integreret i dette sekundære offerlag, men langt størstedelen af disse genstande har ikke umiddelbart været varmpåvirket. Dog er der i materialet fra Svinninge registreret enkelte genstande, som har været udsat for varme, f.eks. enkelte smeltede perler. Det er derfor ikke kun eksklusivt knogler, som er blevet brændt, om end det kun er ganske få genstande, der også har været i ilden. Om knogler og perler har indgået i samme brændingsproces eller repræsenterer en yderligere rituel handling kan ikke afgøres. Dog er de smeltede perler integreret i det sekundære offerlag på lige fod med de andre destruerede genstande.

Når man tolker genstande og deres betydning, produktions- og brugstid, ses der ofte på tingenes tilblivelse og biografi (f.eks. Schiffer & Skibo 1997: 35-39). For­skel­lige genstandstyper og materialer får ofte tildelt en særlig værdi eller funktion ud fra for­skel­lige faktorer som f.eks. form, sjældenhed, råma­te­rialet m.m. Et hvert

Figur 3: Eksempler på tre typer destruerede genstande fra sekundære offerlag i grave fra Svinninge. Til venstre ses en tenvægt i sandsten (x144) fra A114. I midten ses to fragmenter af en fibel af bronze (x735) fra A123. Til højre ses fragmenter af en ornamenteret benkam (x736) fra A123. Foto: Museum Vestsjælland.

Artikel

skift i både kontekst og sted kan dog ændre værdien af en genstand (Hahn & Weiss 2014: 24). Det spændende ved de destruerede genstande i disse sekundære offerlag er, at forskellige genstandstyper og materiale-typer som bl.a. tenvægte af ler eller sten, karfragmenter af keramik, kamfragmenter af ben, perler af glas, fibler af kobberlegeringer, her alle har gennemgået den samme proces i form af destruering og efterfølgende deponering i gravene. Disse destruerede genstande lader alle til at knytte sig til personligt udstyr, men har, i deres brugstid, haft forskelligartede funktioner, hvorefter de synes at have fået en ensartet funktion og værdi ved destruktions- og deponeringsprocessen.

I denne forbindelse er det nærliggende at inddrage *Actor-Network-Theory* (ANT), da teorien tager udgangspunkt i at forstå, hvordan det sociale i objekter virker, og er en rekonceptualisering af den verden, der består af netværk af menneskelige og materielle relationer. Ting og genstande skal ikke nødvendigvis ses som stumme tilskuere, men derimod som aktører og integrerede dele i de sociale processer (Fahlander 2017: 73-75). Genstande har ikke iboende egenskaber eller identiteter, de er heller ikke sociale i dem selv (Latour 2005: 102). Det er i stedet deres gensidige relationer til andre aktører, mennesker og ikke-mennesker, der definerer dem (Fahlander 2017: 74). I forhold til det sekundære offerlag kan der derfor argumenteres for, at det ikke entydigt er den specifikke genstand, der er betydningsfuld, men derimod den relation aktørerne imellem – menneske og genstand – som skabes igennem destruktions- og derved definerer genstandens formål på ny.

Der har dog været indvendinger imod tendensen til at tolke skjulte meninger og symbolikker ind i det arkæologiske fundmateriale og hvordan genstande derved bærer og projekterer beskeder og meninger (Fahlander 2017: 77). Dette kan der være en pointe i, da genstande som udgangspunkt må forstås som integrerede (lavpraktiske) komponenter i menneskets hverdagsliv med specifikke funktioner, fremfor kun at skulle anses som bærere af spor der skal afkodes, for at kunne rekonstruere de fortidige menneskers adfærd (Jones 2004: 330).

Men hvordan skal laget, de destruerede genstande og de tilhørende handlinger så tolkes? Skal de tolkes på samme måde, som de brændte elementer af de sekundære offerlag, eller skal de ses som tilføjelser

hertil? En nærliggende tolkning kan være, at antallet af ejendele den døde fik med på bålet, afgjorde hvor rig personen blev i efterlivet, som beskrevet i Ynglingasaga (Almgren 1994: 309ff). Kan tilstedeværelsen af de destruerede genstande og den rigdom de i så fald repræsenterer være en variation af denne ideologi blot overført til en anden begravelsesform? Og hvor fragmentet af en genstand, som eksempelvis et stykke knogle, fibel eller keramik, repræsenterer hele genstanden (Bradley 2017: 134). Eller skal genstandene tolkes som "døde" genstande, hvor destruktions- og på den måde afslutter deres kapitel som brugbare aktiver i de levendes samfund eftersom ejeren er død? Niel Price (2010: 149, 151) diskuterer blandt andet, om alle grave fortæller en historie, som ikke blot er formet ud fra myter, men også ud fra historier om den døde, dennes forfædre, relationer m.m. Hvis dette er tilfældet, kan det også være med til at forklare hvorfor gravene er så forskellige i vikingetiden (ibid.: 147). Er ritualerne forbundet med den afdødes historie og liv, kan de destruerede genstande, være et symbol på den afdødes liv, person, handlinger eller beskæftigelse. Destruktionen af genstanden ender derved den afdødes historie, hvoraf en del af denne genstand, begravnes med den gravlagte i det sekundære offerlag. En anden mulighed kunne være, at disse genstande har tilhørt den/de efterladte, og at man ved at knække en del af og smide det i graven, på et symbolsk niveau sender en del af sig selv med på den afdødes rejse. Eller på anden måde giver noget af sig selv til den afdøde, uden fysisk at give sig selv (Hubert & Mauss 1964: 100). Tolkingsmulighederne er mange. En ting, der dog kan udledes er, at eftersom det sekundære offerlag er slutresultatet af forskellige handlinger og behandlinger af genstande, er det relevant at forstå laget som en helhed.

Det sekundære offerlag bliver det primære

På gravpladsen i Svinninge kan det sekundære offerlag ikke kun erkendes i de tydelige jordfæstegrave, men er ligeledes erkendt i 28 gruber, fundet på gravpladsen. Gruberne og gravene respekterer hinanden, hvilket tyder på en samtidighed mellem de to anlægstyper. Da både gruber og jordfæstegrave er blevet helt eller delvist fyldt op med dette forkullede fyld med brændte ben, er det nødvendigt at undersøge, om der er en forbindelse mellem jordfæstegravene og gruberne. Det er muligt, at disse gruber på gravpladsen skal tolkes som værende en form for kenotafer, hvor man har udført de

ritualer og handlinger knyttet til en begravelse, men uden fysisk at have en død i graven. Fyldet fra gruberne i Svinninge er ikke soldet, som fyldet i de sikre grave blev, hvilket betyder, at eventuelle destruerede genstande i gruberne kan være overset ved udgravningen. Dog kunne laget erkendes visuelt og der blev i enkelte af gruberne fundet blandt andet fibelfragmenter, hvilket forstærker tolkningen om, at det sekundære offerfyld er kendt i jordfæstegravene og fyldet i gruberne er det samme. Gruber med et fyld, som består af de samme elementer, som det sekundære offerlag i jordfæstegravene, er ikke kun et fænomen, der er registreret i Svinninge. De er ligeledes fundet på andre vikingetidsgravpladser samt gravpladser fra tidligere perioder; eksempelvis rummede Stengade II på Langeland grave fra romersk jernalder og vikingetid samt mindst 14 gruber (Skaarup 1976: 132ff), Ottestrup nær Slagelse havde 55 jordfæstegrave og 11 gruber fra vikingetid (Eriksen 1990: 9ff) og ved Brudager Mark, på Syd-fyn blev der fundet 168 grave og to "benhobe", som er en koncentration af brændte ben, der er blevet deponeret i en grube fra romersk jernalder (Henriksen 2009: 69). På disse pladser tolkes gruberne primært som offergruber, eller i tilfældet på Brudager Mark, som mulige brandgrave (Henriksen 2016b: 69).

Begge tolkninger virker plausible, da gruberne i Svinninge blandt andet indeholder brændte knoglefragmenter og trækul, som enten kan tolkes som et udtryk for en ofring eller som en brandgrav.

Definitionen på brandgrave er, at anlægget indeholder brændte menneskekogler. Brandgravene indeholder aldrig kogler fra et helt individ og i mange tilfælde er mængderne af det gravlagte individs brændte kogler symbolske (Henriksen 2016a: 7). Ser vi på det sekundære offerlag, i gravene fra Svinninge, hvilket også er tilfældet i gruberne, ses der altså en ensartet tendens mellem brandgrave generelt og de sekundære offerlag. Mogens Bo Henriksen (2016a) nævner dog, at man ikke umiddelbart har tilføjet genstande, sekundært gravgods, efter kremeringen i vikingetidens brandgrave (Henriksen 2016a: 7). Er der derfor udbrændte, destruerede genstande i fylden, som det ses i både jordfæstegravens sekundære offerlag samt i enkelte gruber, med det samme fyld, kan disse altså være et udtryk for noget andet end brandgrave.

Det nævnes, at gruberne ved Ottestrup også kunne tolkes som rester af en form for rituel handling i relation

til gravlæggelserne (Eriksen 1991: 45), hvilket ikke adskiller sig signifikant fra vores definition og tolkning af det sekundære offerlag. Ved Ottestrup har det, som i Svinninge, ikke været muligt at direkte knytte specifikke gruber til enkelte grave (Eriksen 1990: 10). Det er derfor muligt, at man, i stedet for at se dem som offergruber, skal tolke dem som grave, da fylden i gruberne har været igennem samme proces, som fyldet i jordfæstegravene. Dette betyder, at det sekundære offerlag indenfor denne tolkningsramme repræsenterer begravelsen af et individ, både i jordfæstegravene og i gruberne. En anden mulighed er, som nævnt, at tolke disse gruber som offergruber. Dette vil dog betyde, at processen med afbrænding af kogler samt destruktion af genstande ikke eksklusivt skal knyttes til begravelsesritualet, men skal ses i en større kontekst, hvor begravelsesritualet blot er en af adskillige handlinger, der kan knyttes til den ritualistiske sfære.

Sammenfatning

Gravpladsen i Svinninge er ikke et enestående tilfælde, når det kommer til forekomsten af sekundære offerlag i både grave og i gruber. Laget lader til at repræsentere et mere generelt fænomen, der kan forventes at optræde, på gravpladser fra vikingetiden. Det sekundære offerlag indeholder både brændte kogler, trækul, destruerede ubrændte genstande og til tider brændte genstande. Trods forskellige destruktive processer for henholdsvis kogler og genstande, er begge elementer endt som en afsluttende og muligt forseglende del af begravelsesritualer i forbindelse med vikingetidsgrave. Når man ser på de destruerede genstande, er det tydeligt, at forskellige genstands- og materialetyper har gennemgået den samme destruktion og deponering, hvilket på mange måder knytter de forskellige genstandstyper sammen via den proces, de har været igennem.

De destruerede genstande har med al sandsynlighed haft forskellige funktioner og betydninger i deres brugstid. I gravene lader det til, at de forskellige genstands- og materialetyper ender med at få samme betydning og funktion i det, at de gennemgår samme destruktions- og deponeringsproces, hvor de ender som ligeværdige genstande i det sekundære offerlag.

Det sekundære offerlag er et interessant fænomen, da det lader til at være en fast del af begravelsesritualerne i vikingetiden. Det er derfor værd at se nærmere på, og

Artikel

ikke mindst være opmærksom på, når man udgraver gravpladser fra denne periode.

Dette lag, har gennem tiden og af forskellige arkæologer, været tolket forskelligt. Det har både været tolket som tilfældigt affald eller kulturjord som er endt i gravene, som udtryk for to begravelser i én eller som et lag, der tydeligt er keret om, og som bevist er lagt ned over den gravlagte. Ud fra lagets udbredelse, komponenter og udtryk er det mest sandsynligt, at dette lag skal ses som en del af en bevist rituel handling, der knytter sig til gravlæggelser, og skal derfor mere anses som en del af gravgaverne, hvor der er knyttet specifikke handlinger og betydninger til, end som en mulig gravlæggelse af et andet individ.

Fund af gruber, med samme type fyld, som det sekundære offerlag i jordfæstegravene, er registreret på både gravpladsen i Svinninge og på andre vikingetidsgravpladser. Disse gruber skal muligvis tolkes som kenotafer, hvis det sekundære offerlag skal knyttes direkte til begravelsesritualer.

Uanset hvordan man tolker disse gruber, har undersøgelserne i Svinninge vist, at det kan være vigtigt ikke blot at solde alt fyld fra de sikre grave, men også det fyld fra gruber og andre anlæg på gravpladserne, for at få et bedre indblik i omfanget og tolkningen af disse gruber. Desuden vil det kunne bidrage til bedre at forstå karakteren samt omfanget af det sekundære offerfyld i både "gruber" og grave, da de med stor sandsynlighed skal tolkes på samme vis.

Ved at undersøge forekomsten og indholdet af disse sekundære offerlag på vikingetidens gravpladser, vil det måske kunne få os nærmere en forståelse af de ritualer, der knyttes til begravelserne. Man skal være opmærksom på, at mængden af brændte ben, trækul og destruerede genstande kan variere i det sekundære offerlag, men at de stadig er et udtryk for det samme ritual.

Viser det sekundære offerlag sig at være et lag, der forekommer på alle gravpladser fra denne periode, kan det pludselig være en af få ensartede tendenser indenfor vikingetidens ellers varierende gravskik.

Litteratur

Almgren, O. 1904

Vikingatidens grafskick i verkligheten och i den fornordiska litteraturen.

Nordiska Studier. Tillegnade Adolf Noreen, 309-346.

Andersen, H. 1960

Hovedstaden i Riget.

Nationalmuseets Arbejdsmark 1960, 26-29.

Andersson, G. 2005

Gravspråk som religiös strategi. Valtsta och Skälby i Attundaland under vikingetid och tidlig medeltid.

Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifteer 61.

Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Bradley, R. 2017

A Geography of Offerings: Deposits of Valuables in the Landscapes of Ancient Europe.

Oxford: Oxbow Books.

Brøndsted, J. 1960

Vikingerne.

Gyldendal.

Christensen, T. 2015

Lejre bag myten. De arkæologiske udgravninger.

Jysk arkæologisk selskab.

Engelhardt, C. 1881

Jernalderens gravskikke i Jylland.

Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og historie 1881.

Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, 79-185.

Eriksen, L.B. 1990

Beretning for lokaliteten AMK 18/90 Ottestrup, Ottestrup sogn, Sorø Amt. En vikingetidsgavplads fra 900 årene.

Arkæologisk udgravningsberetning.

- Eriksen, L.B. 1991
 En 1000 år gammel vikingetidsgravplads ved Ottestrup. De jordiske rester af et fredeligt bondesamfund – med standsforskelle.
 I: H. Torm (red.) *Sorø Amts Museum – i felten med spade og båndoptager. Jubilæumsskrift i anledning af museets 75-årige beståen den 25. juni 1991.*
 Sorø Amts Museum udgiverselskab, 43-50.
- Fahlander, F. 2014
 Djur och människan: Posthumanistiska perspektiv på yngre järnålderns gravar.
 I: H. Alexandersson, A. Andreeff og A. Bünz (red.) *Med hjärta och hjärna: en vänbok till Elisabeth Arwill-Nordbladh.*
 Göteborg: Universitet, 237-250.
- Fahlander, F. 2017
 Ontology Matters in Archaeology and anthropology- People, Things and Posthumanism.
 I: J. D. Englehardt, I. A. Rieger (red.) *These "thin partitions": bridging the growing divide between cultural anthropology and archaeology.*
 Boulder: University Press of Colorado, 69-86.
- Grøn, O., Krag, A.H., & Bennike P. 1994
Vikingegravpladser på Langeland.
 Rødkøbing: Langelands Museum.
- Hahn, H. P. & Weiss, H. (red.) 2014
Mobility, Meaning and Transformations of Things: Shifting Contexts of Material Culture through Time and Space.
 Oxbow Books.
- Henriksen, M. B. 2009
 Brudager Mark – en romertidsgravplads nær Gudme på Sydøstfyn. Bind 1.
Fynske Jernaldergrave bd. 6,1-2. Fynske Studier 22.
 Forlaget Odense Bys Museer.
- Henriksen, M. B. 2016a
 Brændt, men ikke altid begravet? Vikingetidens ligbrændingssteder og brandgrave.
 I: H. Lyngstrøm & J. Ulriksen. (red.) *Død og begravet - I Vikingetiden. Artikler fra et seminar på Københavns Universitet den 26. februar 2016.*
 Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet. København, 1-12.
- Henriksen, M. B. 2016b
Bålets betydning: ligbrænding i Danmarks oldtid belyst ved arkæologiske fund og ligbrændingseksperimenter: Ph.d.-afhandling: tekst.1. oplag.
 Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Hubert, H. & Mauss, M. 1964
Sacrifice: Its Nature and Function.
 Chicago: The University of Chicago Press.
- Jones, A. 2004
 Archaeometry and Materiality: Materials-Based Analysis in Theory and Practice.
Archaeometry 46, 3. 2004, 327-338.
- Kleiminger, H.U. 1993
 Gravformer og gravskik i vikingetidens Danmark.
LAG 4 1993. Forlaget Kulturlaget, Moesgård, 77-170.
- Latour, B. 2005
Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory.
 Oxford: Oxford University Press.
- Poderman Sørensen, J. 1996
 Introduktion.
 I: T. Jensen, M. Rothstein & J. Poderman Sørensen (red.) *Religionshistoria. Ritualer, mytologi, ikonografi.*
 Bokförlaget Nya Doxa.
- Price, N. 2010
 Passing Into Poetry – Viking Age Mortuary Drama and the Origins of Norse Mythology.
Medieval Archaeology, 54(1), 123-156.
- Roesdahl, E. & J. Nordquist 1971
 De døde fra Fyrkat.
Nationalmuseets Arbejdsmark 1971.
 Andelsbogtrykkeriet, 15-32.
- Roesdahl, E. 1977
 Fyrkat. En jysk vikingeborg II: Oldsagerne og gravpladsen.
 vol. 4, *Nordiske Fortidsminder Serie B.*
- Schiffer, M. B. & Skibo, J.M. 1997
 The explanation of artifact Variability.
American Antiquity Vol. 62(1) 1997, 27-50.

Artikel

Skaarup, J. 1976

Stengade II – En langelandsk gravplads med grave fra romersk jernalder og vikingetid.

Meddelelser fra Langelands Museum.

Rudkøbing: Langelands Museum.

Stavnem, R., Springborg, P. & H. Degnbol. 2017

Egils saga.

I: A. Lassen (red.) *Islændingesagaerne: Egils saga: Fostbrødrene saga: Erik den Rødes saga (Et udvalg i ny oversættelse).*

Gyldendal.

Ulriksen, J. 2011.

Vikingetidens gravskik i Danmark – spor af begravelsesritualer i jordfæstegrave.

KUML 2011, 161-245.

* Artiklen er fagfællebedømt

I Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift der søger at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt. Her kan både arkæologisk faglige og fagpolitiske emner behandles og debatteres.

Skriv til Arkæologisk Forum:

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktionen, og få råd og vink om indhold, læsere, formaliteter, deadlines m.v.

Fagfællebedømmelse:

Generelt bliver tekster i Arkæologisk Forum fagfællebedømt. Fagfællebedømte artikler er markeret med en stjerne (*) ved forfatternavnet.

Kontakt:

redaktion@archaeology.dk
www.archaeology.dk

© Forfatterne og Arkæologisk Forum.

Artikler, indlæg og billeder må ikke mangfoldiggøres i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen.

Redaktion:

Anna Beck (ansv. redaktør)
Jette Rostock
Mette Palm
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützau Pedersen
Susanne Klausholm Dolleris
Kamilla Majland

Udgiver:

Foreningen af Fagarkæologer – FaF

Forsidebillede:

Efterbehandling.
© Anne Viuf

Tryk og oplag:

Holbæk Museum trykker 250 stk.

Arkæologisk Forum udkommer:

Juni og december

Abonnement og løssalg private:

175,- kr. årligt (2 numre)
87,50 kr. pr. nummer

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk

Nr. 45
2021
Arkæologisk Forum